

E θ ο ς

NEKI PROBLEMI BIOETIKE

Medicinska škola „Stevica Jovanović“

Pančevo, 2017.

SADRŽAJ

2 *Aleksandra Sabo (4₁)*

EKOLOŠKA ETIKA

6 *Anja Komnenić (4₁)*

ABORTUS

9 *Milica Najdanović (4₃)*

EUTANAZIJA

13 *Marijana Kerekeš (4₁)*

EUTANAZIJA

18 *Katarina Dragičević, Marija Krničan (4₄)*

ŠOPENHAUEROVO SHVATANJE ODNOSA RAZUMA I VOLJE

Aleksandra Sabo

EKOLOŠKA ETIKA¹

U ovom radu ću izneti svoj stav o zaštiti životne sredine. Biće reći o tome šta spada u prirodu, zatim o njenoj vrednosti i o etičkim aspektima našeg odnosa prema prirodi: kako je zagađujemo, a kako je možemo zaštititi i sačuvati za buduće generacije, te o tome kako ovu vrstu znanja možemo preneti narednim pokolenjima.

Priroda predstavlja celinu svega što nas okružuje; u nju spadaju zemlja, voda, biljke, životinje, ali i mi sami smo njen deo. U njoj postoji ravnoteža koja se ne sme narušiti. Međutim, ta ravnoteže se sve više dovodi u pitanje, a uzrok su ljudi koji neracionalno iskorišćavaju delove prirode. Pošto priroda predstavlja sistem uzajamno povezanih delova, utičući na neki njen deo, mi neizbežno utičemo i na celu prirodu, pa tako i na same ljude.

Kada je reč o ekološkoj etici, neki autori zastupaju antropocentričnu etiku, prema kojoj je čovek kao biće na najvišoj lestvici stvorenja centar svekolike prirode. Kao takav, čovek ima moć, pa i pravo da čini s njom šta god poželi, ukoliko to ide u njegovu korist. Ali to je sebično i nemarno postupanje. Jer iako su najrazvijenija bića, ljudi nisu i jedino važni, i zato uvek u obzir moramo uzeti i druge delove prirode. „*Ja sam život koji želi živeti, i ja postojim usred života koji želi živeti*“. Zato odnos između ljudi i prirode mora biti uzajaman, mora postojati jednaka razmena: priroda nam daje i uzima, i mi bi trebalo da činimo isto. Ali dok priroda vrši svoj deo, mi uglavnom uzimamo a ne vraćamo, i upravo tako narušavamo njenu ravnotežu, ne razmišljajući pri tome o svim pogubnim posledicama takvog ponašanja. A takve posledice su brojne.

Jednu od posledica neodgovornog odnosa prema životnoj okolini predstavlja i sve veće zagađenje vazduha od strane raznih kompanija i fabrika koje, vođene sebičnim interesima, odbijaju da investiraju u filtere za prečišćavanje vazduha, odnosno da ulažu u istraživanja koja bi dovela do tehnoloških inovacija korisnih za rešavanje ovog problema.

¹ Tekst priredila učenica 4₁.

Zagađenja dovode do rupa u ozonskom omotaču, što za rezultat ima stvaranje efekta staklene bašte koji prouzrokuje globalno zagrevanje. Posledica globalnog zagrevanja ima mnogo. Promene temperature i klime uzrokuju otapanje ledenih ploča na polovima i tako teško ugrožavaju biljni i životinjski svet; na primer, polarne medvede. Internetom kruže slike ovih ogromnih, nekada zdravih životinja normalne težine koje su sada primetno mršave i nemoćne. Otapanje dovodi i do podizanja nivoa mora, koje, ako se nastavi, preti da poplavi milionske gradove na niskim nadmorskim visinama. Seče šuma isto tako predstavljaju jedan od glavnih problema jer nestaju prirodni prerađivači vazduha, čime se takođe doprinosi zagađivanju vazduha. Veliki zagađivači su i prevozna sredstva koja koriste fosilna goriva za pogon, pa osim što zagađuju vazduh troše i fosilna goriva koja sve više ponestaju.

Sledeći primer su ratovi. Dešava se da se ljudi međusobno napadaju koristeći oružja koja mogu izazvati katastrofalne učinke po čitavu prirodu. Prisetimo se samo atomskih bombi bačenih na Hirošimu i Nagasaki (Japan). Ništa manji problem predstavljaju i ekološki incidenti ogromnih razmera, kakav je bila havarija na nuklearnoj elektrani u Černobilju (Ukrajina), a čije posledice i danas možemo videti. Područje je radioaktivno, tako da se tamo više ne može živeti, dok su preostala bića mutirala. U Japanu, gde je veoma razvijen ribolov, javljaju se mutirane i radioaktivne ribe. Ovo su samo neki od primera nepovratno uništene prirode izazvane čovekovim delovanjem. Tužna je činjenica da se ljudi, pored raznih prirodnih katastrofa, nepotrebno međusobno uništavaju povlačeći tako u ambis i samu prirodu.

Pa ipak, došlo je i do promena u shvatanju prirode, drugih živih bića i njihovih vrednosti. Tako su ljudi počeli da razmišljaju i o životinjama kao osećajnim bićima. Kao primer uzimam životinje u zoološkim vrtovima, a pogotovo u cirkusima, koje su uzete iz njihovih prirodnih okruženja i lišene slobode, najčešće i do kraja života. Oni koji zagovaraju odgovorniji odnos prema životinjama ističu da se potreba čoveka da uživa u njihovom posmatranju može zadovoljiti i na drugačiji način. Meni se naročito sviđa koncept safarija, gde su ljudi ti koji su u „kavezima“ i gledaju životinje koje su tamo gde prirodno i pripadaju.

Potom su u obzir uzete i biljke kao neosećajna bića. Postoji podela na biljke koje uzgajamo i od kojih imamo koristi pa ih štitimo i one divlje, koje nisu predmet našeg interesovanja sve dok nam ne čine štetu. Samo, problem kod biljaka je to što ne možemo reći da su one tužne ili da osećaju bol, pošto nemaju osećanja, i to je razlog što se ranije nije obraćala pažnja na njih.

Ali to nije sve. Neki etičari su u svoja razmatranja uključili i neživu prirodu: zemljište, vodu. Tako je, na primer, Amerikanac Aldo Leopold razvio novu etiku, etiku zemlje, koja se odnosi i na vodeni svet i zemlju. Doduše, sve ovo se razvilo kasno, oko 1970, kada se već pokazao negativan efekat industrijske revolucije, a na čiji brzi razvoj priroda nije uspela da se adaptira. Otprilike u ovo vreme norveški filozof Arne Naess osnovao je „duboku ekologiju“, koja zalazi i u probleme etike, tj. bavi se pitanjem zašto uopšte treba da štitimo životnu sredinu. On je ekologiju podelio na površnu i dubinsku. Prva zahteva da prirodu štitimo radi ljudske koristi: štiteći prirodu, štitimo i sebe. Ali, kako se pokazalo, to ipak nije dovoljno. Jer ako ljudi i štite prirodu, čine to pre svega da bi zaštitili sebe, a ne zato što je to samo po sebi moralno i ispravno.

U dubinskoj ekologiji, međutim, prirodu štitimo radi nje same. Ovde možemo pomenuti misao Leopolda: „Nešto je ispravno kada ima nameru da zaštiti celinu, stabilnost i lepotu biosfere, a pogrešno kada ima suprotnu nameru“. Načela ove etike kažu da i ljudski i neljudski oblici na Zemlji imaju vrednost, što znači da značaj neljudskih oblika ne zavisi od toga da li ljudi imaju od njih koristi ili ne. Ljudi, otuda, nemaju pravo da smanjuju njihovu vrednost ili da je određuju uzimajući u obzir isključivo svoje interese. Zanimljiv je u tom pogledu i stav Freje Metjuz, koja ističe da i pojedinačne vrste i ekosistemi poseduju vrednost jer su samoodržavajući (nastoje da se održe i zaštite). A tu ubraja i svetski ekosistem.

Postoji i etika sredine koja obuhvata sve: već stvorenu prirodu, koju nastoji da očuva, sadašnju prirodu, koju želi da obnovi ili unapredi. Zalaže se, dakle, i za netaknutu prirodu i divljinu, ali misli i na to kakva će priroda ostati našem potomstvu. Etika sredine zapravo odbacuje sve materijalno i propagira *umerenost*: da uzimamo onoliko koliko nam treba, da ne praktikujemo prekomerno iskorišćavanje prirode. Za to imamo primer stoke koju ubijamo da bismo zadovoljili naše potrebe, ali to činimo u tolikoj meri da ne uspevamo da iskoristimo sve pa višak bacamo, i tako se ponašamo rasipnički.

Ova etika takođe kaže da se zagađenje mora minimalizovati, da treba ponovo iskoristiti sve što se može iskoristiti (reciklaža), da neobnovljive resurse valja zameniti obnovljivim, kao što su solarna energija, energija vetra, talasa... Pomoglo bi i to da prevozna sredstva pređu s fosilnih goriva na električnu struju. Države koje u tom smislu mogu poslužiti za primer su Danska, koja je nedavno potpuno prešla na obnovljivu energiju, i Švedska, kojoj je čak ponestalo otpada za reciklažu.

Znanja iz ekologije i ekološke etike moramo proširiti na sve ljude da bi postali ekološki svesni. O ekološkim problemima uglavnom čujemo putem medija, najviše preko televizije i interneta. Značajni su dokumentarci, koji prikazuju razne aspekte prirode. Sve više ima filmova i serija koji se bave ekološkim katastrofama i njihovim posledicama. Smatram da je i te kako važno ako to neko odgleda i zainteresuje se za ove teme. Kasnije se može i sam obaveštavati o pomenutim problemima, recimo na internetu, u knjigama, novinama i časopisima. Mlađi se mogu raspitati i kod učitelja ili profesora; to što su deca i ne shvataju baš sve, ne znači da s njima ne možemo da pričamo i o ovim stvarima. Naprotiv, razgovorom o tome možemo u njima odmalena probuditi i učvrstiti ekološku svest. Ko zna, možda će upravo neko dete doći do otkrića koje će pomoći očuvanju prirode. To im ne smemo uskratiti jer sadašnja omladina predstavlja budućnost. Ono što mi prenesemo na njih oni će, nadam se, dalje prenositi i time ćemo korak po korak unapređivati ekološku svest na globalnom nivou. „*Mi nismo nasledili zemlju od naših predaka, već smo je pozajmili od naših potomaka*“ (Bik Koji Sedi). Zato verujem da je ekologija i te kako važna tema u školovanju. Ne radi se o ocenama, već o tome da moramo u svakom detetu pobuditi razmišljanje o prirodi. Naš način života treba da se prilagodi prirodi i njenom toku, pa tako možemo, na primer, umesto automobila da izaberemo bicikl ili da idemo peške. Ironija je provozati se automobilom kroz prirodu.

Već sam nabrojala razne posledice zanemarivanja ekoloških problema, ali stanje se, kao što vidimo, polako popravlja. Pomenuću opet razmenu o kojoj sam govorila na početku ovog eseja: moramo jednako uzimati i vraćati prirodi. Mi smo deo prirode; ona predstavlja jedinstvenu celinu koja se sastoji iz mnoštva delova, i svi moraju biti u ravnoteži da bi normalno funkcionisali. Ljudi nisu najvažniji na planeti iako imaju ogroman uticaj na nju. Tako ćemo sa sebične, antropocentrične etike, koja ignoriše vrednosti drugih bića i sistema, preći na biocentričnu etiku, koja ne pravi razliku u prirodi, već na sve njene delove gleda jednako – i tako doprinosi stvaranju neophodnog jedinstva i sklada.

Literatura

Eliot, Robert, „Etika zaštite okoline“, u: Piter Singer (prir.), *Uvod u etiku*, IK Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, Novi Sad, 2004, str. 409–424.

Singer, Piter, *Praktična etika*, KruZak, Zagreb, 2003, str. 173–180.

Vučić, Olga, *Filozofija za 4. razred medicinske škole*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2011.

Anja Komnenić

ABORTUS²

Etičke dileme

U istoriji abortusa inducirani pobačaj bio je izvor velikih etičkih rasprava. Rasprave o pobačaju vođene su između pripadnika dve grupe autora koji imaju suprotne stavove i mišljenja o abortusu. U današnje vreme te su rasprave posebno intenzivne u SAD-u.

S jedne strane su protivnici abortusa, koji se uglavnom zalažu za veće zakonske restrikcije ili čak za potpunu zabranu pobačaja. Glavni argument im je stav da je dete u majčinoj utrobi ljudsko biće koje ima potpuno pravo na život, pri čemu je to pravo iznad svih ostalih prava (kao što je, na primer, pravo majke da bira želi li dete ili ne), te oni zato pobačaj smatraju ubistvom. Opisuju se kao zagovornici prava na život. Većina tradicionalnih religijskih organizacija strogo zastupa ovaj stav, pa se mnoge javne i privatne rasprave oko abortusa svode na religijske rasprave vernika i navodnih ateista (oni su ateisti po mišljenju zagovornika).

S druge strane, oni koji su protiv bilo kojih zakonskih zabrana uglavnom se pozivaju na pravo žene na izbor hoće li imati dete ili neće. Zato se opisuju kao pobornici prava na izbor. Većinom ne ulazeći u rasprave kada počinje život, smatraju da ljudsko biće dobija prava tek rođenjem. Argumentuju svoj stav mnogim komplikovanim životnim situacijama u kojima abortus ima smisla, kao i neželjenim posledicama zabrane. Nisu nužno zagovornici abortusa i često abortus smatraju negativnom pojavom u društvu koju treba suzbijati prevencijom, ali ne i zabranama.

U ovom radu nastojaću da pokažem da je daleko više ubedljivih argumenata na strani protivnika abortusa, ali da to ne znači da je veštački prekid trudnoće nedopustiv u svim slučajevima. U drugom delu radu ću navesti neke od slučajeva u kojima se, po mom mišljenju, ženi mora priznati pravo da izvrši abortus.

² Učenica 41.

Argumenti protiv abortusa

Kao jedan od argumenata u korist abortusa, Meri En Voren navodi da „mnoge žene nemaju pristup kontracepciji, npr. zato što ne mogu sebi da je priušte, ili se tamo gde one žive ne može nabaviti, ili je maloletne osobe ne mogu nabaviti bez roditeljske dozvole.“

Ja se sa ovim ne slažem, jer ako uzmemo kao argument da žene žive na prostoru gde se ne može nabaviti adekvatna kontracepcija, kako možemo očekivati da se na tom istom prostoru može obaviti legalan i medicinski pravilan abortus? Argument da žene sebi ne mogu da priušte kontracepciju ili da je maloletne osobe ne mogu nabaviti bez dozvole roditelja odbacujem zbog činjenice da se prezervativ koji garantuje 99,9 odsto zaštite od neželjene trudnoće može nabaviti u svakoj apoteci za samo 15 dinara, bez recepta i bez dozvole roditelja za maloletna lica.

Argument koji većina ljudi izlaže u korist abortusa je: “Ako je abortus legalan, onda abortus nije nemoralan”. Problem kod ovakvog razmišljanja je što iz činjenice da je abortus legalan u većini zemalja ne sledi nužno da je on i moralan, jer je, na primer, i u nacističkoj Nemačkoj ubistvo Jevreja bilo legalno a svi znamo da nije bilo moralno. Dakle, ako je nešto legalno, ne znači i da je moralno. I ako je nešto nemoralno (kao npr. laganje), ne znači da je nelegalno. Legalnost i moralnost abortusa su skroz različite stvari.

U etici se rasprava po pitanju abortusa često svodi na pitanje: da li je fetus osoba, te da li ima osnovno ljudsko pravo – pravo na život? Po mom mišljenju, fetus jeste ljudsko biće zbog činjenice da fetusu koji je star tri nedelje kreće srce da kuca, i samim tim ima pravo na život. Iz ovoga sledi da je pitanje da li žena ima pravo da odluči o svom telu i te kako sporno, jer se to pravo ne proteže na telo i život druge osobe unutar nje.

Argumenti za abortus

Pa ipak, postoje slučajevi u kojima je moralno veštački prekinuti trudnoću.

Prvi slučaj kada opravdavam abortus je bolest trudnice koja se razvila u toku trudnoće i ugrožava život ploda, ili plod na neki način ugrožava život trudnice ili ako sam porođaj za nju može biti fatalan. Tada je, po mom mišljenju, bolje izvršiti abortus nego rizikovati da plod u telu majke umre ili da majka na porođaju umre.

Drugi slučaj kada opravdavam abortus je kada se u toku trudnoće razviju abnormalije ploda koje se u ranom fetalnom periodu ne mogu primetiti, a ugrožavale bi budući život deteta ukoliko bi se rodilo.

Treći slučaj kada opravdavam abortus je onaj kada je žena zatrudnela prilikom silovanja. Smatram da je takvoj osobi, samim činom silovanja, oduzeto pravo da samostalno odlučuje šta želi a šta ne te da joj, stoga, ne treba uskratiti pravo da izvrši abortus ako ne želi da rodi tako začeto dete. Takva žena zapravo ima pravo da ne želi dete osobe koja ju je psihički i fizički povredila.

Literatura

Meri En Voren, "Abortus", u: Piter Singer (prir.), *Uvod u etiku*, IK Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, Novi Sad, 2004, str. 437–453.

Mladenović, Dragomir, *Ginekologija i akušerstvo sa negom za 4. razred medicinske škole*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2010.

<https://sh.wikipedia.org/wiki/Abortus>

Милица Најдановић³

ЕУТАНАЗИЈА

Увод

Живот се сматра највреднијим даром, било то од Бога, Универзума или Великог Праска, у зависности од тога ко у шта верује – па како је онда могуће лако донети одлуку да се он под било којим околностима оконча. Зато еутаназија представља контроверзну тему која веома мали број људи може оставити равнодушним. Намеће се питање да ли имамо право да изаберемо за себе или неког другог смрт? Јер ако имамо право да одлучимо како ћемо водити свој живот и, на пример, да уништавамо своје здравље алкохолом, дрогом, прождрљивошћу, чак имамо право да одбијемо лечење за било коју болест, зашто је проблем да одлучимо на који начин желимо да напустимо овај свет?

Овај рад представља један субјективан поглед на еутаназију који се базира на кратким објашњењима о врстама еутаназије и еутаназији у законодавствима у земљама које је у некој мери практикују. Иако се еутаназија посредно или непосредно помиње у историји и религији, њена појава у законодавству је веома битна да би се дошло до одлуке да ли је еутаназија неке прихватљива или не. Без закона и држава које би, пристале да је уведу у праксу, еутаназија би била само тема о којој би људи углавном мислили у оквиру оног шта сматрају моралним или можда, ако су за еутаназију, милосрдним.

Појам и врсте еутаназије

Реч *еутаназија* је састављена из две грчке речи *eu* – добро и *thanatos* – смрт, и дословно значи „добра смрт“. Еутаназија се, на неки начин, и приказује као средство за изазивање добре смрти, тј. за одузимање живота другом из самилости и сажаљења. Еутаназија је, буквално, намерно одузимање живота некој особи, а у интересу те особе, углавном зато што она пати од неке тешке и неизлечиве болести.

³ Ученица 4з.

Еутаназија може бити добровољна, не-добровољна и недобровољна.

Добровољна еутаназија је она која је извршена од стране особе А а на захтев особе Б, због саме особе Б. Еутаназија је добровољна и када особа није у могућности да изрази своју вољу за окончањем живота због нпр. болести, несреће или смањених менталних способности, али је у неком тренутку у прошлости дала сагласност, више пута изјавила или написала захтев за непродужавање живота.

Еутаназија је **не-добровољна** када се живот одузима особи која не може да бира између живота и смрти, на пример када је реч о тешко болесном или хендикепираном детету или тек рођеном детету. Такође, ако су болест, несрећа или смањење менталних способности учиниле раније компетентну особу трајно неурачунљивом, а она није раније ни на који начин нагласила да би под одређеним околностима желела да се над њом изврши еутаназија.

Недобровољна еутаназија је она које се изводи на особи која би била у стању да пружи или повуче сагласност, али ту сагласност није дала, зато што можда није питана, или је питана али је повукла сагласност желећи да настави живот. Очигледни случајеви недобровољне еутаназије су веома ретки (нпр. када војни лекар на ратишту тешко повређеном војнику без шансе за преживљавање али са неподношљивим болом који би могао да траје данима да већу дозу лекова против болова да би га усмртио).

Добровољна, не-добровољна и недобровољна еутаназија могу се још поделити на активну и пасивну, и та подела се односи на начин на који се еутаназија извршава. Ако, на пример, особа А убризга особи Б леталну инјекцију, то је активна еутаназија изазвана деловањем особе А. Пасивна еутаназија представља допуштање да смрт наступи, тј. нечињење ничега да би се она спречила, на пример, искључивање респиратора особи која не може сама да дише без истог.

Еутаназија и законодавство

Уз еутаназију често се помињу и убиство из милосрђа и асистирано самоубиство. Ове три ствари су сличне јер имају исти циљ и свака је на свој начин заступљена у закону, а негде и кажњива. Разлика је у томе што убиство из милосрђа може да учини баш било ко да ублажи патњу особе која жели да умре и може, а и не мора, да тражи сагласност особе коју усмрћује. Асистирано самоубиство је обезбеђивање средства којим ће неко да изврши самоубиство.

Иако еутаназија може бити практикована само од стране лекара, ипак мора да постоји, као доказ, усмена или писмена одлука о сагласности особе која жели да се усмрти. Та одлука не сме бити донета под притиском или претњом других лица. Најбитније је да су све алтернативе већ испробане и да је особа у потпуности информисана о детаљима своје ситуације, те да увек може да промени мишљење. Особа мора да има потпуну документацију о својој болести или стању. Особа мора да је тешко и неизлечиво болесна или да дужи временски период трпи неиздрживе болове без изгледа да ће они престати. Особе морају имати 18 година, осим у Холандији и Белгији, где могу имати 12 односно 16 година, при чему се еутаназија може извршити само уз сагласност родитеља.

Земље у којима се еутаназија у неком од својих облика и/или асистирано самоубиство практикује су: Холандија (прва земља на свету која је 2010. легализовала еутаназију и асистирано самоубиство), Белгија, Француска, Канада, Колумбија, Швајцарска, Немачка, неке државе САД-а, Индија, Јапан, Луксембург и Шведска.

Оно што је на први поглед приметно је да су скоро све земље у којима је еутаназија легална оне које су напредније и чији грађани уживају велика лична права и слободе. Парадоксално је и то што је у земљама које примењују смртну казну еутаназија забрањена. Тако да, ако неко изврши еутаназију, може бити осуђен и сам на смрт.

Закључак

Да ли је еутаназија разуман чин? Одговор на то питање тешко је дати без дугог размишљања. Јер еутаназија није једноставан проблем да би имала једноставно решење. Да ли је проблем пацијената палијативне неге који чекају свој крај данима без наде и у великим боловима решити тих болова и мучења брзом смрћу уз помоћ нпр. морфијума? Такође, да ли треба извршити еутаназију на особи која то жели и медицински и законски може да поткрепи своју жељу, а постоји реална могућност да живи дужи низ година релативно добро уз одређене потешкоће? Докле може да се законски иде у правцу решавања питања еутаназије и поштовања права на добар, испуњен и достојанствен живот? Да ли ће, можда, неко у будућност моћи да се подвргне еутаназији зато што пати од депресије која њему ствара незадовољство?

С друге стране, ако је живот наш највећи дар зашто не бисмо учинили све да га продужимо? Ако постоје случајеви потпуне ремисије код неизлечивих болесника, зашто

би онда болесници изабрали еутаназију као једино и коначно решење. Увек постоји нада и она, по неким, никад не умире. Зашто се тај принцип не примени и на болеснике који размишљају о еутаназији, јер ће се можда у неком тренутку болест и повући, а еутаназија не може да се поништи.

Превише је питања без одговора који би задовољили и поборнике и противнике еутаназије.

Литература

Кухзе, Хелге, „Еутаназија“, у: Питер Сингер (прир.), *Увод у етику*, ИК Зорана Стојановића, С. Карловци, Нови Сад, 2004, стр. 424-437.

Фут, Филипа, „Еутаназија“, <https://forliberty.files.wordpress.com/2010/.../foot-euthanasia>

Сингер, Питер, „Еутаназија је разуман чин“, *НИН*, 23. мај 2013.

Сингер, Питер, *Практична етика*, КруЗак, Загреб, 2003.

Вучић, Олга, *Филозофија за 4. разред медицинске школе*, Завод за уџбенике, Београд, 2011.

Marijana Kerekeš

EUTANAZIJA⁴

Uvod

Problem legalizacije eutanazije je jedan od problema o kojima se danas vode žučne rasprave a u kojima učestvuju predstavnici različitih struka. Stavovi o ovom problemu su često međusobno isključivi, a tema je sama po sebi vredna razmatranja jer se tiče najviše vrednosti, samog ljudskog života.

I oni koji su za eutanaziju i oni koji su protiv nje iznose brojne, na prvi pogled vrlo uverljive argumente u prilog svojih stanovišta. Tako Imanuel Kant, jedan od najznačajnijih nemačkih filozofa, tvrdi „da čovek ne može da ima tu moć da raspolaže svojim životom“, iz čega sledi da je po njemu eutanazija moralno nedopustiv čin. Njegov stav o ovom problemu je blizak hrišćanskom. Prema hrišćanskoj religiji, eutanazija je nedopustiva jer samo Bog, kao savršeno biće, može odlučivati o početku i kraju nečijeg života, dok se svaki drugi vid oduzimanja istog smatra za greh zbog kršenja Božjih zapovesti. S druge pak strane, od XVI veka razni filozofi osporavaju činjenice koje su u osnovi religijskog morala i zagovaraju pravo na eutanaziju. Tako Tomas Mor, jedan od značajnijih predstavnika renesansne misli, u svojoj knjizi *Utopija* predstavlja eutanaziju beznadežno bolesnih kao „jednu od važnih ustanova idealno zamišljene zajednice“.

Danas su neke zemlje prihvatile eutanaziju u praksi, pre svega u situacijama kada neki pacijent boluje od neizlečive bolesti ili ako mu je prognoza krajnje loša, jer je to, navodno, najbolji način da mu se ukloni bol i patnja. Po mom mišljenju, ovo nije opravdano zato što se nijedna prognoza ne može smatrati potpuno pouzdanom. Zato ću u ovom radu nastojati da pokažem da je stanovište protiv eutanazije daleko uverljivije od onog koje eutanaziju podržava. Ali pre toga ću izneti kratku istoriju odnosa prema ovom problemu.

⁴ Priredila M. K., učenica 41.

Eutanazija kroz istoriju

Za vreme Drugog svetskog rata Adolf Hitler se takođe koristio terminom *eutanazija*, kako je i nazvao svoj program. Oko 275.000 ljudi bilo je septembra 1939. godine otrovano gasom u centrima koji su bili model za one u kojima su kasnije ubijani Jevreji. U gasnu komoru mogao je biti poslat bilo ko iz bolnice za koga se smatralo da je „onesposobljen“ za rad, odnosno da ne može biti izlečen, a predstavljen je samo kao teret za društvo. Reč je pre svega o bolesnicima s neurološkim poremećajima (npr. parkinsonizam, dečja paraliza, multipla skleroza, itd.), te o epileptičarima i bolesnicima s mentalnim poremećajima (npr. Daunov sindrom). U to vreme se isticalo doslovno značenje reči *eutanazija* kao *dobro* ili *lake* smrti. Tako je ovaj postupak bio relativno opravdan, jer se moglo reći za način njihove smrti da je bio lak i miran. Jevrejsko društvo, poštujući učenje Mojsijevo i šestu Božju zapovest "ne ubij", odbacilo je sve teorije o skraćivanju života hendikepiranih ili ljudi obeleženih kao "zaostali". Judaizam smatra život za svetinju i izjednačava samoubistvo i eutanaziju sa ubistvom. U drevnom Rimu, eutanazija se smatrala ubistvom i bila je zakonom zabranjena. U srednjovekovnoj Evropi hrišćanski teolozi su se protivili eutanaziji iz istog razloga kao i judaizam. Hrišćanstvo je uvelo veće poštovanje ljudskog bića: "Svaki pojedinac ima pravo na život pošto Bog stvara ljude i oni pripadaju Njemu, a ne sebi. Smrt je nešto o čemu odlučuje On, a ne čovek." Islam takođe uči da je Bog taj koji stvara i, otuda, samo on može oduzeti život.

Voljna i nevoljna eutanazija

Kada je u pitanju nevoljna eutanazija, ona se vrši bez ikakvog odobrenja i saglasnosti pacijenta. Lekar sam, po svojim procenama, odlučuje da treba obustaviti pacijentovo lečenje ili čak da treba izazvati smrt pacijenta a za dobro samog pacijenta. Pošto se ovde krše prava bolesnika – budući da čoveku niko ne može oduzeti njegovo pravo na život vršeći eutanaziju nad njime – jasno je da se nevoljna eutanazija ne može smatrati moralno opravdanom.

Voljna eutanazija, s druge strane, vrši se isključivo uz saglasnost pacijenta, pri čemu on pismenim putem to zahteva. Uz to, pacijent može naglasiti da želi izvršenje tog čina ukoliko njegovo stanje postane beznadežno. Pitanje koje se, međutim, često postavlja jeste da li te osobe mogu da stvore pouzdan sud kako o njihovom zdravstvenom stanju tako i o odluci koju su donele. Dilema koja se ovde nameće stoji u vezi s činjenicom da mi nemamo pravo da oduzmemo nekome život, pogotovo kada smo lišeni jasnog uvida u to da li on *uistinu* želi da

živi ili ne. Osim toga, apsurdno je misliti da čovek treba da živi samo onda kada u njegovom životu ne preovlađuju bol i patnja. Bol i patnja su sastavni delovi svakog života, tako da to nipošto nije i dovoljan razlog za odricanje od samog života. Ne odlučuje se na samoubistvo ni većina onih koji imaju izrazito težak život. Uostalom, ko ga nema? Nemački filozof Artur Šopenhauer kaže da sreća zauzima veoma mali deo našeg života. Prema njegovoj teoriji, čovek veliki deo života provede u ispunjavanju svog cilja, a srećan je samo onda kad taj cilj ostvari. Ali ni to ne traje dugo, jer se ubrzo nađe novi cilj i sreća onda počne da bleđi ili potpuno iščezne. Ako bismo gledali prema tome, sreća je prisutna veoma kratak period života, dok većim njegovim delom preovladava tuga. Uprkos tome, to ne znači da naš život treba da se okonča samo zato što je ispunjen bolom više nego zadovoljstvom. Svi mi, kako ističe Šopenhauer – živeli dobro ili loše – ipak *hoćemo da živimo*. Jer tu ne odlučujemo mi, već sama *volja za životom* u nama.

Zašto je eutanazija nerazuman čin

Pojam eutanazije, dakle, dopušta isključivo one slučajeve kada se smatra da je taj čin u najboljem interesu onoga koji umire, odnosno kada osoba koja se opredelila za eutanaziju veruje da je takva smrt dobra za nju, pod uslovom da je pri tome bila u stanju da slobodno i racionalno odlučuje.

Jedan argument u korist opravdanja eutanazije iskazao je Dimitrije Panin pričajući o Staljinovim logorima: „*Smrt od metka bila bi blaženstvo u poređenju sa onim što su milioni morali da istrpe umirući od gladi*“. Ali da li je ovaj primer pogodan da opravda eutanaziju? Čini mi se da nije, jer nije ispravno olako prihvatiti zahtev za eutanaziju od osobe kojoj pretili „sigurna smrt“, pre ili kasnije. Ovakve osobe će, najčešće iz straha, verovatno pre poželeti da umru od metka nego da dožive očekivane strašne patnje. Međutim, da li čovek u takvoj situaciji može imati pouzdan sud o svojim izgledima za preživljavanje, pa samim tim i o tome šta je za njega zaista bolje? Možemo samo uzgred primetiti da se oni često vode Lajbnicovim etičkim shvatanjem odnosa relativne mere: „*od dva zla, ja biram manje*“. Treba imati na umu i to da kod tih osoba preovlađuje „želja za oslobađanjem od bola i patnje“ više nego konkretna „želja za smrću“, dok je smrt u njihovim očima predstavljena kao jedini način ostvarenja tog cilja. Možemo pretpostaviti da neko neće želeti da preko određene tačke bude održavan u životu, ali svakako nije moguće pretpostaviti da bi on želeo da bude ubijen.

Sledeći argument koji ću navesti protiv eutanazije tiče se same profesije lekara. Svaki zdravstveni radnik – i lekar i medicinska sestra – mora položiti Hipokratovu zakletvu (tj. odgovarajuću savremenu verziju ove zakletve), kojom se obavezuje na činjenje dobra svakom pacijentu u okviru svoje profesije. Navešću jedan deo zakletve: *“Prepisivaću lečenje na dobrobit svojih pacijenata u skladu sa svojim sposobnostima i svojim rasuđivanjem i nikada nikome neću naneti zlo. Nikome neću, čak i ako me zamoli, prepisati smrtonosan otrov niti ću mu dati savet koji može prouzrokovati njegovu smrt. Niti ću dati ženi sredstvo za pobačaj. Održaću čistotu svog života i svog umeća”*.

Iz ovog teksta proizilazi da je samim polaganjem ove zakletve svaki medicinski radnik, nezavisno od svog ličnog stava, dužan da ne izvrši ovaj čin. Jedan od razloga zašto to ne treba da čini je i sledeći: postoji dosta slučajeva kada su pacijenti – uprkos lošoj prognozi i proceni letalnog ishoda od strane samog lekara – bivali uspešno izlečeni. Takve slučajeve najčešće ne možemo predvideti, jer je stvar individualna s obzirom da se tiče kompletnog čovekovog organizma i opšteg stanja. Dakle, od osobe do osobe ishod može biti drugačiji. Neke osobe su po prirodi optimističnije od drugih, imaju bolji i jači nagon za opstankom i preživljavanjem, dok su druge pesimistične i brzo odustaju zbog straha od negativnog ishoda i odsustva jake volje za nastavkom borbe. Na osnovu svega toga dolazimo do zaključka da medicinski radnik *ne može* sa izvesnošću znati kako će se pacijentovo stanje odvijati, usled čega stalno postoji rizik i pitanje: *Da li je za pacijenta postojala neka šansa za ozdravljenje da nismo počinili eutanaziju?*

Protivim se eutanaziji, prema tome, zato što se i kod najtežih oboljenja u jednom momentu može otkriti lek, a eutanazija znači da medicinska struka pomaže da se prekine život time što ga ne leči ili ga prekraćuje. Da li to znači da smo odbacili mogućnost da se i najtežem bolesniku može pomoći, da postoji nada za izlečenje? „Dešava se da se godinama radi na nekim stvarima, a da se čudo dogodi preko noći, to mi je iskustvo pokazalo“, rekla je jednom prilikom prof. dr Slavica Đukić-Dejanović, direktorka psihijatrijske ustanove “Dr Laza Lazarević” i naša bivša ministarka zdravlja u Vladi Republike Srbije.

S mog gledišta, neki oblik „eutanazije“ može razumno opravdati samo odsustvo sredstava za održanje života. Ali problem je i u tome što nisu sve bolnice jednako dobro opremljene za lečenje svih bolesti. “Dopuštanje” da pacijent umre, odnosno nepreduzimanje nikakvih mera, može dakle biti razumno samo onda kada lekari i medicinske sestre doista

preduzmu sve što je u njihovoj moći kako bi sačuvali taj život, ali se ispostavi da za nastavak lečenja više nema nikakvih raspoloživih sredstava.

Zaključak

Kao što sam obećala na početku, predstavila sam svoje stavove i argumente protiv legalizovanja eutanazije. Naravno, ova tema zahteva još dosta razmatranja, pri čemu se mora voditi računa o raznim okolnosti. Imajući u vidu da su mišljenja i stavovi toliko različiti, kao i da se mogu pojaviti nova otkrića koja bi mogla bitno uticati i na stavove u vezi s ovim problemom – teško je doći do konačnog odgovora na ovo pitanje. Verovatno zato će polemika između onih koji su za legalizaciju eutanazije i onih koji su protiv nje još dugo trajati bez realnog izgleda da se dođe do rešenja s kojim će se svi saglasiti.

Literatura

Kuhize, Helga, „Eutanazija“, u: Piter Singer (prir.), *Uvod u etiku*, IK Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci, Novi Sad, 2004, str. 424–437.

Vučić, Olga, *Filozofija za 4. razred medicinske škole*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2011.

<http://www.gimza.edu.rs/filozofsko-ucenje-arthura-sopenhauera/>

<http://www.nationalgeographic.rs/vesti/4074-istorija-milosrdnih-ubistava.html>

<http://www.blic.rs/vesti/drustvo/za-i-protiv-eutanazija-pravo-na-dostojanstvo-ili-legalizacija-ubistva/4q97s2e>

DODATAK

Katarina Dragičević, Marija Krničan⁵

ŠOPENHAUEROVO SHVATANJE ODNOSA RAZUMA I VOLJE*Uvod*

Cilj ovog rada je razmatranje Šopenhauerove tvrdnje da ono što se protivi volji razum ne prihvata. Nameće se niz pitanja u vezi s ovim stavom: Da li je ova tvrdnja uopšte istinita? Ako jeste, da li je to samo u nekim ili možda u svim slučajevima? Da li mi stvarno ne prihvatamo određeno stanje stvari ukoliko je ono protivno našoj volji? Koliko je u stvari jaka naša volja da bi nadjačala razum? Da li je istinita Šopenhauerova teza da „volja gospodari, a razum je u njenoj službi“?

Razum i volja

Uzmimo kao primer osobu A koja završava srednju školu. Loše je ekonomske situacije i ima priliku za posao u inostranstvu gde bi imala i stan, i platu, i stipendiju za dalje studije. Međutim, ta ista osoba ne želi da se odvoji od svoje porodice, brata, sestre i roditelja. Ona će radije konkurisati za upis na fakultet ovde iako ima priliku za daleko perspektivniju budućnost.

Osoba B: „Nude ti posao, stan i stipendiju, zbog čega ostaješ ovde?“ Ne razume, nije u toj situaciji. Osoba A može da odgovori da nije sasvim sigurna u znanje stranog jezika, da su studije tamo teže, da ne želi odmah da radi... A može reći i da je to protivno njenoj volji, njenim osećanjima koja je vežu za porodicu. Ova osoba se ne oseća dovoljno zrelo da se odvoji na toliki period od onih koje voli.

Uzmimo sledeći primer. Osoba C je zaljubljena u osobu D. Osoba D je u poziciji u kojoj joj je nedopustivo da bude u vezi sa osobom C, ali ove osobe ipak ulaze u tajnu aferu, svesne neispravnosti postupka. Osoba C zna da taj odnos može nauditi osobi D, a toga je i osoba D svesna. Osoba D ostaje u tom odnosu rizikujući svoje zaposlenje. Racionalno osoba D zna da ne sme da nastavlja, i da nije ni smela da započne ovaj odnos, ali emotivno ona ne uspeva da to prekine. Ona se pravda pred samom sobom rečima da je to ljubav, da niko ne bi smeo da brani

⁵ Učenice 4a.

ljubav dvema osobama. Pa ipak, to je zabranjeno, i njen razum to zna. Ali ona krši zabranu ostajući dosledna svom srcu, a ne razumu.

Primer osoba E koja je zaljubljena u osobu F. Osoba F je u dugoj, stabilnoj vezi sa osobom G kojoj je stalo do nje. Osobe G i F često viđaju zajedno. Osoba E u početku nije znala za ovu vezu, a kada je saznala već su emocije bile jače od razuma. Osoba E se upustila u aferu sa osobom F nasuprot činjenici da će se osoba F venčati sa osobom G. Osoba E, iako zna da neće uspeti da ima ikakvu budućnost sa osobom F, ostaje u tom odnosu, nadajući se da će ipak F i G prekinuti, a da će oni biti zajedno. Razumno zna da neće, ali to se protivi srcu osobe E.

Zbog čega to radimo? Zbog čega radimo ono što nije racionalno najbolje za nas? Da li čovek zapravo dozvoljava da njegovim postupcima upravljaju nagoni, emocije, a ne razum?

*

Ali...Uzmimo sad primer osobe H koja ima određena uverenja za koja želi da se bori. Ona zbog te borbe dobija pretnje, a klub za koji trenira može ostati bez finansija. Ova osoba veoma želi da nastavi svoju borbu, ali razumno zna koliko je to loše za klub i njenu perspektivu. Ona se ipak povlači na neko vreme. I za ovaj primer bi rekli da je suprotan tvrdnji da volja nadjačava razum. Ali ako uđemo u dubinu ovog problema, shvatićemo da je i ovo delovanje pokrenula volja, a ne razum. Osoba H ima volju da se i dalje takmiči za svoj klub i ta volja je nadjačala volju da se bori za uverenje, shvatajući da ne može da bude sve na njoj, i da može i neko drugi to da predvodi.

Uzmimo primer učenika, osoba I koja nije naučila gradivo iz određenog predmeta. Ona racionalno zna da ne bi trebalo da pobegne, i ipak to može uraditi, vodeći se voljom da izbegne lošu ocenu. Takođe, može ostati i pokušati da prepíše iako zna da ne bi trebalo da prepisuje, ali opet se vodi sopstvenom voljom da ne dobije lošu ocenu.

Zaključak

Svaki put kad donesete odluku razumom, zapitajte se da li ste je doneli razumom? Ono što čoveka pokreće jeste volja. Bez volje bi čovek teorijski bio robot. Živeti, bez življenja. Za svaku našu odluku o određenom postupanju odgovorna je upravo volja, volja da ugodimo sebi, da ugodimo drugom, ali i da naudimo drugom, težeći da zadovoljimo svoje potrebe, nagone, projekte, želje. Svaki deo našeg života je određen našom voljom, a ne razumom. I tako smo zaključile da je sasvim tačna tvrdnja Šopenhauera: Ono što protivreči srcu ne ulazi u glavu.

Literatura

Vučić, Olga, *Filozofija za 4. razred medicinske škole*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2011.

<https://hr.wikiquote.org/wiki/%C4%8Covjek> , (pristupljeno: 10. 4. 2017)

* * *